

IZDVAJAMO IZ OVE EDICIJE

VODENICA NA FLOSI, Džordž Eliot

ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil

JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete

MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj

TES OD RODA D'ERBERVILA, Tomas Hardi

PROCES, Franc Kafka

ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski

SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld

BOGORODIČINA CRKVA U PARIZU, Viktor Igo

MAJSTOR I MARGARITA, Mihail Bulgakov

FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli

MOBI DIK, Herman Melvil

GOSPOĐA BOVARI, Gistav Flober

SRCE TAME, Džozef Konrad

RAT SVETOVA, Herbert Džordž Vels

NANA, Emil Zola

RAT I MIR I–II, Lav Tolstoj

PORTRET JEDNE DAME, Henri Džejms

ČIČA GORIO, Onore de Balzak

ŠLJIVIN CVET U VAZI OD ZLATA

TEODOR DRAJZER

AMERIČKA TRAGEDIJA

Preveo s engleskog
Živojin V. Simić

Laguna

Naslov originala

Theodore Dreiser

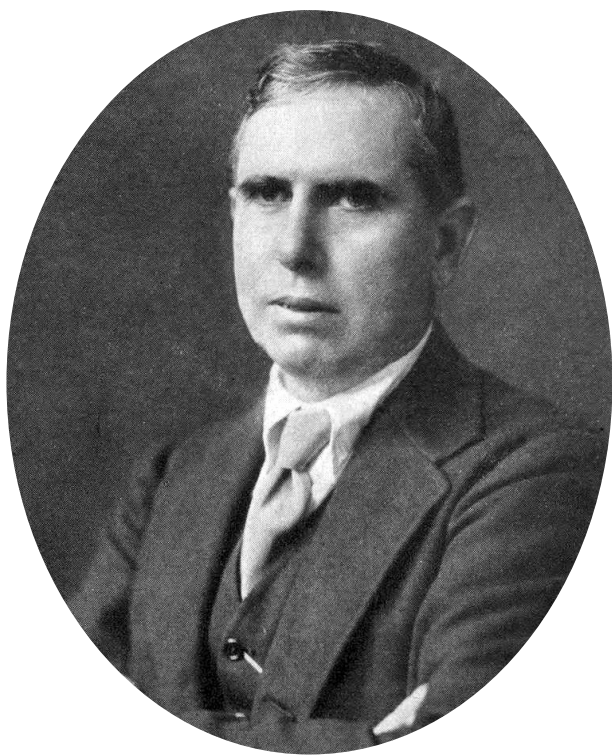
AN AMERICAN TRAGEDY

Translation copyright © za srpsko izdanje 2024, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 63

SADRŽAJ

<i>Proročki prikaz jalovih ambicija</i>	9
(Ivana Misirlić)	
Američka tragedija.	15
O autoru	893

KNJIGA PRVA

GLAVA I

Suton letnje večeri.

I visoki zidovi trgovačkog središta jednog američkog grada od oko 400.000 stanovnika – zidovi od kojih će vremenom možda ostati samo priča.

A širokom ulicom, sada prilično tihom, išla je mala grupa od šestoro – muškarac pedesetih godina, sasvim beznačajnog izgleda, niskog rasta, pun, razbarušene kose ispod okruglog crnog filcanog šešira, koji je nosio male ručne orgulje kakve obično koriste ulični propovednici i pevači. A sa njim žena možda oko pet godina mlađa od njega, viša, ne tako krupna, ali čvrsto građena i snažna, vrlo običnog lica i odela, ali ipak ne ružna, koja je jednom rukom vodila mališana od sedam godina, a u drugoj nosila Sveto pismo i nekoliko svezaka crkvenih pesama. Sa ovo troje, ali iza njih, išli su devojka od petnaest, dečak od dvanaest i devojčica od devet godina – svi slede poslušno, ali ne isuviše oduševljeno, tragom ostalih.

Bila je vrućina, ali ipak u svemu tome bilo je neke slatke čežnje.

Veliku ulicu kojom su išli presećala je pod pravim uglom druga ulica, slična kanjonu, kroz koju se probijalo mnoštvo sveta, vozila i

tramvaja raznih pruga koji su zvonili i napredovali kako su najbolje mogli usled brzih struja saobraćaja. Ali mala grupa kao da nije bila svesna ničega sem čvrste namere da se probije kroz unakrsne struje saobraćaja i pešaka koje su tekle pored nje.

Kad su stigli do raskrsnice s ove strane druge glavne ulice – stvarno samo prolaz između dve visoke zgrade, sada bez ikakvog života – muškarac spusti orgulje, a žena ih odmah otvori, namesti štand i stavi na njega široku tanku svesku crkvenih pesama. Ona zatim dodade Sveto pismo muškarcu i stade pored njega, a dvanaestogodišnji dečak namesti stoličicu na preklapanje ispred orgulja. Muškarac – to je bio otac – pogleda oko sebe sa prividno velikim samopouzdanjem i objavi, kao da ne mari da li će uopšte imati slušalaca ili ne:

„Prvo ćemo otpevati himnu hvale, i svako ko želi da prizna Gospoda može da nam se pridruži. Hoćeš li da budeš tako ljubazna, Ester?“

Na to starija devojčica, vitka i još nerazvijenog tela, koja se dotad trudila da izgleda što je moguće ravnodušnije, sede na stoličicu i uze da prevrće listove pesmarice, pumpajući orgulje, a njena majka reče:

„Mislim da bi bilo lepo da večeras otpevamo dvadeset sedmu himnu – 'Kako je blag melem Isusove ljubavi'.“

U taj čas, pojedinci različitih položaja i zanimanja, koji se vraćahu kućama, opazivši kako se ta mala grupa raspoređuje, usporiše hod za trenutak da je osmotre ispod oka, ili zastadoše da vide šta to ona radi. Ovo zastajanje muškarac očevidno shvati kao znak pažnje, ma kako prolazne, te iskoristi trenutak i oslovi ih kao da su oni naročito tu da bi ga čuli.

„Zapevajmo, onda, svi dvadeset sedmu – 'Kako je blag melem Isusove ljubavi'.“

Na to mlada devojka zasniva tu melodiju na orguljama, proizvodeći slabu mada pravilnu ariju, a u isto vreme pridruži svoj prilično visok sopran majčinom, a takođe i očevom sumnjivom baritonu. Ostala deca su piskutavo i slabo pratila, pošto su dečak i devojčica uzeli pesmarice sa male gomile naslagane na orguljama.

Dok su pevali, ova raznolika i ravnodušna ulična publika je posmatrala, privučena neobičnošću prizora što ta porodica, tako beznačajnog izgleda, javno podiže svoj zajednički glas protiv ogromnog skepticizma i životne apatije. Neki su bili zainteresovani ili ganuti izgledom dosta nežne i još nerazvijene devojke pored orgulja, drugi nepraktičnim izgledom i očigledno nesposobnim ocem, čije su neodlučne plave oči i prilično mlitavo telo i siromašno odelo više nego išta svedočili o neuspehu. U toj grupi isticala se samo majka, kao ličnost koja ima onu snagu i odlučnost koje su, ma koliko slepe ili grešne, korisne u borbi za samoodržanje, ako ne i za uspeh u životu. Ona je, više nego iko drugi od njih, davala utisak neuke ali ipak nekako čestite uverenosti. Da ste je posmatrali kako stoji s knjigom u spuštenoj ruci i s pogledom upravljenim pravo u prostor ispred sebe, rekli biste: „Evo jedne koja, ma kakvi bili njeni nedostaci, verovatno čini, koliko je god to moguće, ono u šta veruje.“ U svakoj crti njenog lica i u svakom njenom pokretu beše utisnuta neka vrsta tvrde, borbene vere u mudrost i milost one određene svemoćne i svevideće sile koju je ona objavljivala.

*Hristova ljubav naš je spas
a Božja ljubav vodi nas*

pevala je zvonko, mada pomalo kroz nos, između visokih zidova susednih zgrada.

Dečak je nemirno stajao čas na jednoj čas na drugoj nozi, oči je držao oborene, i većim delom samo je upola pevao. Visok ali još nerazvijen, imao je zanimljivu glavu i lice – belu kožu, crnu kosu – izgledao je da pažljivije posmatra i da je znatno osetljiviji od većine ostalih – i očevidno je mrzeo položaj u kome se našao, i čak je patio zbog njega. Jasno je bilo da je više naklonjen paganstvu nego veri, i da ga život zanima, mada još nije bio sasvim svestan toga. Sve što bi se sada moglo istinski reći za njega jeste da ga sve to nimalo ne privlači. Bio je isuviše mlad, njegov duh isuviše povodljiv za vidovima lepote i zadovoljstva koji su imali vrlo malo,

ako išta zajedničkog sa dalekom i maglovitom romantikom koja je ovladala duhom njegove majke i oca.

Stvarno, domaći život ovog dečaka i razni kontakti, materijalni i duhovni, koje je dotad bio doživio, nisu služili da ga uvere u stvarnost i snagu svega onoga u šta je izgledalo da njegova majka i otac tako pouzdano veruju i što propovedaju. Štaviše, njihov život bio je manje-više ispunjen brigama, bar materijalnim. Njegov otac je stalno čitao Sveto pismo i držao propovedi na mitinzima, a naročito u „misiji“, koju su on i njegova majka vodili nedaleko od tog ugla. U isto vreme, kao što mu je bilo poznato, oni su, ovde-onde, skupljali novac od raznih zainteresovanih i milosrđu naklonjenih poslovnih ljudi, koji su verovali u takav čovekoljubiv rad. Pa ipak, porodica je uvek bila „u oskudici“, nikad dobro odevena, i lišena mnogih udobnosti i zadovoljstava koja su drugima izgledala sasvim obično. A njegovi otac i majka stalno su propovedali ljubav i milost i brigu Božju za njega i za sve ljude. Jasno je da negde nešto ne valja. On nije bio u stanju da uskladi sve to, ali ipak nije mogao da ne poštuje svoju majku, ženu čiju je snagu i predanost, a takođe i njenu dobrotu, mnogo cenio. Uprkos velikom radu u misiji i porodičnim brigama, uspevala je da bude dosta vedra, ili bar strpljiva, i često je uverljivo govorila, naročito u danima velike oskudice u hrani i odeći: „Daće Bog“ ili „Bog će nam pokazati put“. A ipak, uprkos tome, kao što su on i sva druga deca mogli videti, Bog očevidno nije pokazivao vrlo jasan put, iako je uvek postojala velika potreba da se on blagonaklono umeša u njihove stvari.

Večeras, idući velikom ulicom sa svojim sestrama i bratom, želeo je da to nikad više ne moraju činiti, ili bar da on ne mora da sudeluje u tome. Drugi dečaci nisu radili takve stvari, a osim toga, to je izgledalo nekako bedno, pa čak i ponižavajuće. Više nego jednom, pre nego što su počeli da ga ovako izvode na ulicu, drugi dečaci su mu dovikivali i ismevali su njegovog oca, zato što uvek javno ističe svoja verska mišljenja ili uverenja. Tako, u jednom kraju varoši u kojem su živeli kad mu je bilo samo sedam godina, čuo je dečake kako dovikuju: „Eno starog slava-budi-Gospodu Grifitsa“, zato što je njegov otac počinjao svaki razgovor sa „Slava

budi Gospodu“. Ili bi dovikivali njemu: „Ej, ti čija sestra svira u orgulje. U šta bi još mogla da svira?“

„Zašto on svuda govori: 'Slava budi Gospodu'? Drugi svet to ne čini.“

Ova stara žudnja masà za sličnošću u svim stvarima uznemiravala je i njih i njega. Ni njegov otac ni njegova majka nisu bili kao ostali svet, jer uvek su toliko isticali veru, a sada su najzad napravili i posao od nje.

Te večeri, u toj velikoj ulici sa njenim automobilima i gomilama sveta i visokim zgradama, on se stideo što je izvučen iz običnog života da bi postao predmet opšteg posmatranja i podsmeha. Lepi automobili koji su jurili mimo njih; dokoni pešaci koji su išli za zabavama i uživanjima koje je on samo naslućivao: veseli mladi parovi koji su se smejali i šalili, i dečurlija koja je buljila u njih; sve ga je to ispunjavalo nelagodnim osećanjem nečega drukčijeg, boljeg, lepšeg od njegovog, ili tačnije njihovog života.

I sada, pojedinci ove ustumarane i nepostojane ulične gomile, koja je neprestano prolazila i menjala se oko njih, kao da su osetili psihološku grešku svega toga ukoliko se to ticalo te dece, jer su podgurkivali jedan drugog, a vispreniji i ravnodušniji dizali su obrve i prezrivo se smešili, dok su oni osetljiviji ili iskusniji pravili opaske o beskorisnom prisustvu te dece.

„Viđam ih u ovom kraju gotovo svake večeri – bar dva ili tri puta nedeljno“, reče neki mlad činovnik koji se baš tada sastao sa svojom devojkom i poveo je prema nekoj gostionici. „Zacelo, izvode neku versku ujdurmu.“

„Onaj najstariji dečak ne voli što je tu. On oseća da mu tu nije mesto, to se vidi. Nije pravo prisiljavati takvog dečka da učestvuje u tome ako on to ne želi. On ionako ne može da razume sve to.“ Ovo je rekao neki dokoličar i neradnik četrdesetih godina, jedan od onih čudnih besposličara koji se uvek nalaze u trgovinskom središtu grada, obraćajući se nekom neznancu ljubaznog izgleda koji beše zastao.

„Da, mislim da ste u pravu“, složi se ovaj drugi, posmatrajući osobitost dečakove glave i lica. S obzirom na nelagodan i posuđen

izraz na njegovom licu kad god bi podigao glavu, čovek je mogao s pravom reći da je pomalo svirepo, a i beskorisno, naturati tako javno verska i duhovna ubeđenja – koja više priliče misaonim ličnostima zrelijih godina – umu koji još nije sposoban da shvati njihov značaj.

A ipak, bilo je tako.

Što se tiče ostale dece, najmlađa devojčica i dečak bili su isuviše mali da bi zaista razumeli to, ili hajali da saznaju o čemu je sve to. Najstarijoj devojčici, koja je stajala pored orgulja, kao da su više godile nego što su joj bile mrske pažnja i primedbe izazvane njenim prisustvom i pevanjem, jer su je više puta – ne samo neznanci, već i majka i otac – uveravali da ima prijatan i mio glas, što je bilo samo delimično tačno. Njen glas nije bio dobar. Oni nisu stvarno razumevali muziku. Fizički, ona je bila bleđa, slaba i sitna, a bez stvarne umne snage ili dubine, te je nju lako bilo uveriti da je ovo izvrsna oblast u kojoj se može odlikovati i privući malo pažnje. Što se tiče roditelja, oni su bili rešeni da oduhove svet koliko je god to moguće. Pošto je završena himna, otac se upusti u jedan od onih izandalih opisa radosti oslobođenja od mučnih briga nečiste savesti, putem ličnog saznanja Božje milosti, Hristove ljubavi i Božje dobre volje prema grešnicima.

„Svi su ljudi grešnici u očima Gospoda“, objavio je on. „Ako se ne pokaju, ako ne prime Hrista, njegovu ljubav i oproštaj, nikada ne mogu saznati sreću duhovnog zdravlja i čistote. Ah, prijatelji moji! Kad biste samo upoznali mir i zadovoljstvo koji dolaze sa saznanjem, sa onim unutrašnjim razumevanjem da je Hristos živio i umro vas radi, i da je On s vama svakog dana i svakog časa, u svetlosti i mraku, u zori i sutonu, da bi vas podržao i okrepio za ovozemaljske zadatke i brige koji su uvek pred vama. Ah, kakve zamke i klopke okružuju sve nas! A kako je utešno saznanje da je Hristos uvek s nama da nas posavetuje, da nam pomogne, da nas okrepi, da nam previje rane i da nas isceli! Ah, taj mir, to zadovoljstvo, ta uteha i slava koji su u tome!“

„Amin!“, svečano reče njegova žena, a za njom, kao odjek, i kći Ester, ili Esta, kako su je zvali u porodici, podstaknuta potrebom za što većom javnom podrškom za sve njih.

Klajd, stariji dečak, i oba mlađa deteta samo su gledali u zemlju, ili, ovde-onde, u svog oca, sa osećanjem da je sve to možda istinito i važno, ali da odnekud nije tako značajno ni privlačno kao što su neke druge stvari koje život sadrži. Oni su se mnogo naslušali toga, ali njihovim mladim i željnim umovima se činilo da je život stvoren za nešto više nego što je ulično ili misijsko propovedanje ove vrste.

Najzad, posle druge himne i posle propovedi gđe Grifits, pri čemu je ona iskoristila priliku da pomene rad misije koju oni zajednički vode u obližnjoj ulici, i njihove delatnosti u korist Hristove nauke uopšte, otpevana je i treća himna, a potom je razdeljeno nekoliko knjižica u kojima je opisan spasonosni rad misije, pa je Asa – otac – skupio dobrovoljne priloge, ukoliko ih je bilo. Male orgulje su zatvorene, stoličica na preklapanje sklopljena i predata Klajdu, Sveto pismo i pesmarice pokupila je gđa Grifits, a Grifits, stariji, uzeo je orgulje i prebacio njihov remen preko ramena, i svi su se uputili u pravcu misije.

Za sve to vreme Klajd je govorio u sebi da ne želi nikad više to da radi, da on i njegovi roditelji izgledaju budalasto i više nego neobično – „bedno“ bila je reč koju bi on upotrebio da je mogao da izrazi u potpunosti svoje negodovanje što je primoran da učestvuje u tome – i da on to više neće raditi ako bude mogao to da spreči. Šta njima koristi što ga vode sa sobom? Njegov život ne treba da je takav. Drugi dečaci ne moraju da čine ovo što on čini. Sada je, odlučnije nego ikada, smišljao pobunu kojom bi se oslobodio takvog hodanja po ulicama. Neka starija sestra ide, ako hoće; njoj se to dopada. Mlađa sestra i brat možda su isuviše mali da shvate šta to znači. Ali on...

„Čini mi se da su ljudi večeras izgledali malo pažljivije nego obično“, reče Grifits svojoj ženi usput, jer ga je omamljiv letnji večernji vazduh omekšao pa je velikodušnije tumačio uobičajenu ravnodušnost prolaznika.

„Da, večeras je njih dvadeset sedam uzelo knjižice, a u četvrtak osamnaest.“

„Hristova ljubav mora najzad pobediti“, utešno reče otac, da ohrabri koliko ženu toliko i sebe. „Zadovoljstva i brige ovoga sveta

drže mnoge u okovima, ali kad ih zadesi žalost, onda će nešto od ovog semena uhvatiti korena.“

„Uverena sam u to. Ta misao me uvek bodri. Žalost i težina greha navode s vremenom neke ljude na uvid da je njihov način života pogrešan.“

Sada su ušli u usku pobočnu ulicu iz koje su bili izašli i, prošavši mimo dvanaestak vrata iza ugla, ušli su u kapiju žute jednospratne drvene zgrade, čiji su veliki prozor i dva staklena okna srednjih ulaznih vrata bili obojeni sivobelom bojom. Preko oba prozora i na manjim drvenim pločama dvokrilnih vrata bilo je napisano masnom bojom: „Vratnice nade. Nekonformistička nezavisna misija. Sastanci sredom i subotom uveče, od 8 do 10. Nedeljom u 11, 3, i 8. Dobrodošao je svako.“ Ispod ovoga, na svakom prozoru, bile su naštampane reči: „Bog je ljubav“, a ispod toga opet, sitnijim slovima: „Kad ste poslednji put pisali majci?“

Mala družina uđe u žutu neuglednu kapiju i iščeze.

GLAVA II

Lako je naslutiti, a uostalom i tačno je da je takva porodica, iako ovako površno prikazana, imala osobenu i prilično čudnu istoriju. Ta porodica stvarno predstavlja jednu od onih nastranosti duhovnog i društvenog refleksa i motivacije za čije je objašnjenje potrebna ne samo veština psihologa, već takođe i hemičara i fizičara. Na prvom mestu, Asa Grifits, otac, bio je od onih rđavo sklopljenih i neusklađenih jedinki, proizvod okoline i verske teorije, bez vlastitih vodećih načela i pronicljivosti, a ipak osetljiv i zato vrlo uzbuđljiv čovek, a bez ikakvog praktičnog smisla. Bilo bi doista teško reći šta njega upravo privlači u životu, ili koja je prava boja njegovog osećajnog reagovanja. S druge strane pak kao što je već rečeno, njegova žena bila je čvršćeg tkiva, ali teško je reći da je tačnije i sa više praktičnog smisla gledala na stvari.

Istorija ovog čoveka i njegove žene nije ovde ni od kakvog naročitog interesa osim utoliko što je uticala na njihovog

dvanaestogodišnjeg sina, Klajda Grifitsa. Ovaj dečak, izuzimajući izvesnu karakterističnu osećajnost i egzotični smisao za romantiku, koje je nasledio više od oca nego od majke, gledao je na stvari sa življom i inteligentnijom maštom, i stalno je razmišljao o tome kako bi popravio svoje stanje, ako mu se za to ukaže prilika; zamišljao je mesta u koja bi išao, stvari koje bi video, i kako bi sasvim drukčije živeo, samo kad bi se ovo, ono, ili nešto drugo ostvarilo. Glavna stvar koja je mučila Klajda do njegove petnaeste godine, i ostala mu još dugo posle toga u sećanju, bila je ta što zvanje – ili zanimanje – njegovih roditelja izgleda tako nedostojno u očima drugog sveta. Jer toliko je puta u toku njegovog detinjstva, u raznim gradovima u kojima su njegovi roditelji vodili misiju ili propovedali po ulicama – u Grand Rapidsu, Detroitu, Milvokiju, Čikagu, i najzad Kanzas Sitiju – bilo očevidno da svet, ili bar dečaci i devojčice koje je sretao, gledaju s visine na njega i na njegovu braću i sestre zato što su oni deca takvih roditelja. U više prilika, a mnogo protiv volje svojih roditelja koji nikad nisu odobravali takve izlive ljutnje, zastajao je da se potuče s ovim ili onim dečakom. Ali uvek, pretučen ili pobednik, bio je svestan činjenice da se zanimanje njegovih roditelja ne sviđa ostalom svetu – da je ono nedostojno i beznačajno. I uvek je razmišljao o tome šta bi učinio kad bi se jednom domogao mesta na koje bi mogao da pobegne.

Jer Klajdovi roditelji su se pokazali nepraktični u pogledu budućnosti svoje dece. Oni nisu shvatali važnost ili bitnu potrebu za nekom vrstom praktične ili stručne obuke za svako svoje dete. Umesto toga, utonuli u misao o preobraćanju ljudi Jevanđelju, oni su zanemarili redovno školovanje svoje dece. Selili su se tamo-amo, ponekad usred školske godine, radi prostranijeg i boljeg polja za svoju versku delatnost. A nailazila su takva vremena kad je taj rad bio sasvim neunosan, i Asa nije mogao da zaradi dovoljno novca na dvema stvarima u koje se najbolje razumeo – povrtarstvu i vrbovanju kupaca za ovaj ili onaj izum – pa su bili bez dovoljno hrane i pristojnog odela, te deca nisu mogla da idu u školu. U takvim neprilikama, ma šta da su deca mislila, Asa i njegova žena bili su puni nade kao i uvek, ili su bar uveravali sebe u to, i imali su nepokolebljivu veru u Gospoda i njegovu nameru da ih obezbedi.

Spajanje kuće i misije, u domu u kojem je ta porodica stanovala, bilo je u većini svojih vidova dovoljno mučno da obeshrabri prosečnog dečaka ili devojčicu sa iole duha. Bila je to stara, prizemna, sasvim bezbojna i neumetnička zgrada, koja se nalazila u onom delu Kansas Sitija što leži severno od Bulevara Indipendens i zapadno od Ulice Trust zasađene drvoredima, u uličici zvanoj Bikel, vrlo kratkom prolazu koji se odvajao od nešto duže, ali nimalo zanimljivije Ulice Misuri. I ceo taj kraj podsećao je donekle, i to neprijatno, na trgovački život koji se odavno odselio dalje na jug, ako ne na zapad. Misija je bila za nekih pet grupa kuća udaljena od onog mesta gde su svi verski zanesenjaci i propovednici dvaput nedeljno održavali svoje skupove pod vedrim nebom.

U prizemlju te zgrade, čije je pročelje gledalo u Ulicu Bikel i u zapuštena dvorišta podjednako zapuštenih drvenih kuća, nalazila se sprema pregradom odvojena dvorana, veličine četrdeset sa dvadeset pet stopa, u kojoj je bilo otprilike šezdeset drvenih stolica na preklapanje, propovedaonica, karta Palestine ili Svete zemlje i, kao ukrasi po zidovima, nekih dvadeset i pet štampanih neuramljenih izreka, od kojih su neke glasile:

„VINO JE PODSMIJEVAČ, SILOVITO PIĆE NEMIRNIH, I KO GOD ZA NJIM LUTA NEĆE BITI MUDAR.“

„UZMI ORUŽJE I ŠTIT, I DIGNI SE MENI U POMOĆ.“ PSALMI 35, 2.

„A VI STE STADO MOJE, OVCE PAŠE MOJE, VI LJUDI, A JA SAM BOG VAŠ, GOVORI GOSPOD BOG.“
– KNJIGA PROROKA JEZEKILJA, 34, 31.

„BOŽE! TI ZNAŠ JE LI U MENI BEZUMLJE, I KRIVICE MOJE NIJESU SAKRIVENE OD TEBE.“ PSALMI 69, 5.

„AKO IMATE VJERE KOLKO ZRNO GORUŠIČINO, REĆI ĆETE GORI OVOJ: PRIJEĐI ODAVDE TAMO, I PRIJEĆI ĆE; I NIŠTA VAM NEĆE BITI NEMOGUĆE.“
– JEV. PO MATEJU 17, 20.

„JER JE DAN GOSPODNI BLIZU.“ – KNJIGA PRO-ROKA AVDIJA, 15.

„JER NEMA PLATE NEVALJALCU.“ – PRIČE SOLO-MUNOVE 24-20.

„NE GLEDAJ NA VINO KAD SE RUMENI; NA PO-ŠLJEDAK ĆE KAO ZMIJA UJESTI I KAO ASPIDA UPE-ĆI.“ – PRIČE SOLOMUNOVE, 23, 31, 32.

Ova moćna preklinjanja bila su kao srebrne i zlatne ploče na prljavom zidu.

Prostor od poslednjih četrdeset stopa ovog prostog prizemlja bio je zamršen, ali ipak spretno podeljen na tri male spavaće sobe, sobu za sedenje koja je gledala u sporedno dvorište i ograde glavnih dvorišta ništa boljih od ovoga, zatim odaju od tačno deset kvadratnih stopa koja je služila kao kuhinja i trpezarija, i najzad sobu za ostavu misijskih knjižica, pesmarica, kutija, sanduka, i svakojakih drugih stvari koje su pripadale porodici i predstavljale vrednost za nju, iako trenutno nisu bile od potrebe. Ova sobica bila je odmah iza misijske dvorane, i u nju su se g. i gđa Grifits povlačili pre i posle propovedanja i kad god je bio potreban neki dogovor – a takođe i u vreme razmišljanja ili molitve.

Koliko su puta Klajd i njegove sestre i mlađi brat videli majku ili oca, ili oboje, u većanju s nekom propalom ili polupokajničkom dušom koja je došla radi saveta ili pomoći, a najčešće radi pomoći. I tu bi pokatkad, u časovima najvećih finansijskih teškoća, zaticali majku i oca u razmišljanju, ili, kao što je Asa Grifits ponekad bez-nadežno govorio, „u traženju puta molitvom“, a to je bio prilično jalov put, kao što je Klajd docnije počeo da uviđa.

Ceo taj kraj bio je tako bedan i zapušten, da je on mrzeo i samu pomisao što živi u njemu, a kamoli svoje učestvovanje u radu koji iziskuje stalno obraćanje za pomoć, i sastoji se od neprekidnog moljenja Bogu i molitvi zahvalnica.

Gđa Elvira Grifits, pre nego što se udala za Asu, bila je samo neuka seoska devojka, odgajena bez mnogo razmišljanja o ma kakvoj veri. Ali, pošto se zaljubila u njega, ubrizgan joj je zarazni

otrov jevanđelizma i obraćanja ljudi veri koji je vladao njime, i ona ga je sledila radosno i oduševljeno u svim njegovim poduhvatima i ludovanjima. Laskalo joj je saznanje što može da drži govore i peva, što je u stanju da utiče na ljude i da ih uverava i upravlja njima „rečju Gospodnjom“, kao što je ona to shvatila, te je zbog toga postala manje-više zadovoljna sama sobom i stekla uverenje da treba tako i da produži.

Ponekad bi za propovednicima svratila u misiju kakva grupica ljudi, ili bi, saznajući kroz njihovu uličnu delatnost za njeno postojanje, došla tamo grupa čudnih, poremećenih ili rastrojenih duša koje se nalaze svuda. A Klajdova obavezna dužnost, u toku svih tih godina dok još nije postao samostalan, bila je da se nađe i bude na usluzi na tim raznim sastancima. I uvek su ga više ljutili nego što su povoljno uticali na njega svi ti muškarci i žene koji su dolazili – većinom muškarci – propali radnici, lenjivci, pijanice, skitnice, svakojaki dronjavi i bespomoćni ljudi koji su navraćali verovatno zato što nisu imali kuda da idu. I oni su uvek svedočili kako ih je spasao Bog, ili Hristos, ili božanska milost, od ove ili one nevolje – a nikad kako su oni spasli nekog drugog. A otac i majka su uvek govorili „Amin“ i „Slava Gospodu“ i pevali su pohvalne pesme, a posle toga su skupljali priloge za opravdane troškove održavanja dvorane – priloge koji su, kako je slutio, bili prilično mali – jedva dovoljni za održavanje raznih misija koje su oni vodili.

Ono što je njega stvarno zanimalo u vezi s roditeljima bilo je postojanje, negde na Istoku – u maloj varoši Likurgu, blizu Jutike, kako je razumeo – nekog strica, brata njegovog oca, koji je bio sasvim drukčiji čovek. Taj stric – Semjuel Grifits po imenu – bio je bogat. Na ovaj ili onaj način, iz slučajnih reči njegovih roditelja, Klajd je razumeo da bi baš taj stric mogao da učini izvesne stvari za čoveka, kad bi hteo; da je on vešt, sposoban trgovac; da ima veliku kuću i veliku fabriku okovratnika i košulja u Likurgu, u kojoj je zaposleno ništa manje nego tri stotine osoba; da ima sina, otprilike Klajdovih godina, i nekoliko kćeri, najmanje dve, i svi oni, kako je Klajd zamišljao, žive raskošno u Likurgu. Vesti o svemu ovome očigledno su na neki način doneli na Zapad ljudi

koji su poznavali Asu i njegovog oca i brata. Klajd je zamišljao tog strica kao nekog Kreza koji živi tamo na Istoku u udobnosti i raskoši, dok ovde na Zapadu – u Kansas Siti – on i roditelji i brat i sestre žive onim istim bednim i dosadnim životom od ruke do usta kojim su uvek živeli.

Ali tome – ne uzimajući u obzir ono što bi on sam mogao da učini za sebe, kao što je rano počeo da uviđa – nije bilo leka. Već u petnaestoj godini, pa čak i nešto ranije, Klajd je počeo da shvata da je njegovo obrazovanje, kao i njegovih sestara i brata, sasvim zanemareno. I da će za njega biti vrlo teško da savlada tu prepreku, jer se drugi dečaci i devojčice, sa više novca i u boljim domaćim prilikama, obučavaju za naročite vrste poslova. Kako da se uopšte počne nešto u takvim okolnostima? Još u svojoj trinaestoj, četrnaestoj, i petnaestoj godini, kad je počeo da razgleda novine koje se, kao isuviše svetovna stvar, nisu smele unositi u kuću, primetio je da se većinom traži stručna sprema, ili se traži da dečaci uče one zanate koji ga tada nisu naročito zanimali. Jer, shodno merilu američke omladine, ili opštem američkom stavu prema životu, on se osećao superiorno prema svakoj vrsti čisto ručnog rada. Šta? Zar da on rukuje nekom mašinom, da slaže cigle, da uči za drvodelju, ili gipsara, ili limara, kad su dečaci, ništa bolji od njega, činovnici, drogerijski pomoćnici, knjigovođe i pomoćno osoblje u bankama i preduzećima za kupoprodaju nekretnina, i tome slično? Zar čoveka ne ponižava, isto tako bedno kao i život kojim je dotad živio, kad mora da nosi staro odelo i ustaje rano ujutru i obavlja sve one prostačke poslove koje takvi ljudi rade?

Jer Klajd je bio isto toliko sujetan i ponosan koliko i siromašan. On je bio jedan od onih zanimljivih jedinki koje gledaju na sebe kao na nešto posebno – nikad on nije bio potpuno i nerazlučivo spojen sa porodicom čiji je član, nikad nije osećao ma kakve dublje obaveze prema onima koji su bili odgovorni za njegov dolazak na svet. Naprotiv, bio je sklon da proučava svoje roditelje, ne isuviše oštro i ogorčeno, ali sa vrlo dobrim razumevanjem njihovih osobina i sposobnosti. Pa ipak, i pored tolike moći rasuđivanja u tom pravcu, on nikad nije bio u stanju – bar ne pre nego što je ušao

u šesnaestu godinu – da stvori ikakav plan u odnosu na samoga sebe, pa i tada prilično maglovito i nepouzđano.

Nekako u to vreme počela je da se ispoljava u njemu osetljivost na draži ili primamljivost suprotnog pola, i već ga je jako zanimala i uznemiravala ženska lepota, mamile su ga ženske čari i bio je obuzet njima. I, razume se, istovremeno je počelo nemalo da ga brine pitanje njegovog odela i fizičkog izgleda – kako on izgleda i kako drugi dečaci izgledaju. Sad mu je zadavala bol pomisao da mu odelo nije kako treba; da nije tako lep kao što bi mogao da bude, ni tako zanimljiv. Kako je to bedno biti rođen siromašan i nemati nikoga ko bi iole mogao da ti pomogne, niti biti u mogućnosti da sam učiniš bogzna šta za sebe!

Njegovo povremeno posmatranje samog sebe u ogledalu, kad god bi mu se ukazala prilika za to, prilično ga je uverilo da nije tako ružan – prav, dobro skrojen nos, visoko belo čelo, talasasta, sjajna, crna kosa, oči crne i pokatkad prilično setne. A ipak, činjenica da je njegova porodica tako bedna, da on nikad nije imao pravih prijatelja i da ih, kao što je shvatio, nikad ne može ni imati zbog zanimanja i veza njegovih roditelja, sad je sve više i više proizvodila u njemu neku vrstu potištenosti ili melanholiije koja nije obećavala ništa dobro za budućnost. To ga je činilo buntovnim, pa stoga i pokatkad apatičnim. Zbog svojih roditelja on je, uprkos svojoj doista neobično prijatnoj i dopadljivoj spoljašnjosti, bio sklon da pogrešno shvata zainteresovane poglede koje bi mu ovde-onda dobacile mlade devojke sasvim drukčijeg društvenog položaja od njegovog – prezrive a ipak prilično zavodničke, u želji da vide da li je zainteresovan ili ne, da li je hrabar ili plašljiv.

A ipak, i pre nego što je sam zaradio ijednu paru, stalno je mislio kako bi bilo kad bi samo imao bolji okovratnik, lepšu košulju, finije cipele, dobro odelo, kicoški vrskaput, kao neki drugi dečaci! Ah, lepa li odela, divnih li kuća, časovnika, prstenja, igala za kravate kojima su se po neki dečaci šepurili; ah, kakvi su gizdavci već neki dečaci njegovih godina! Neki roditelji njegovih vršnjaka dozvoljavali su im da imaju vlastite automobile da se u njima voze. Oni su se mogli videti u glavnim ulicama Kanzas Sitija

kako proleću tamo-amoo kao muve. Pa još su i lepe devojkje bile s njima. A on nema ništa. I nikad nije ništa ni imao.

A ipak, svet je bio prepun stvari koje su se mogle raditi – tako mnogo sveta je bilo srećno i imalo je uspeha. Šta on da radi? Na koju stranu da se okrene? Koje stvari da se lati i da je savlada – nečega što bi ga odvelo nečemu! Nije umeo reći. Ni sam nije znao tačno. A ti čudni roditelji i sami su bili nedovoljno upućeni da bi ga mogli posavetovati.

GLAVA III

Jedna od stvari koje su doprinele da pomrače Klajdovo raspoloženje baš nekako u vreme kad je tražio neko praktično rešenje za sebe, a da i ne govorimo o njenom ubitačnom dejstvu na porodicu Grifits kao celinu, bila je činjenica da je njegova sestra Esta, za koju se on nemalo interesovao (mada su stvarno imali malo čega zajedničkog), pobegla od kuće s nekim glumcem koji je slučajno igrao u Kanzas Sitiju i kome se ona trenutno dopala.

U stvari, Esta, uprkos svom strogom odgoju i prividnoj verskoj i moralnoj revnosti koja ju je pokatkad tobož obuzimala, bila je samo čulna, slaba devojkja, koja još ni sama nije znala šta hoće. Uprkos atmosferi u kojoj se kretala, ona njoj nije bitno pripadala. Kao i većina onih koji ispovedaju i svakodnevno ponavljaju dogme i razna *vjeruju* sveta, ona je ušla u te delatnosti i zauzela pobožan stav tako neosetno još od najranijeg detinjstva, da sve do ovog vremena, pa čak ni docnije, nije znala smisao svega toga. Jer potreba za razmišljanjem bila je otklonjena savetom, zakonom ili „otkrovenjem“, i sve dok se druge teorije i situacije i pobude spoljne, pa čak i unutrašnje prirode nisu pojavile i sukobile sa ovima, ona je bila u dovoljnoj bezbednosti. Ali, u slučaju takvog sukoba, moglo se unapred zaključiti da njeni verski pojmovi, nezasnovani ni na kakvom uverenju, niti na sklonostima njene naravi, neće moći da odole potresu. I tako za sve vreme, kao i kod

njenog brata Klajda, njene misli i osećanja lutali su tamo-amo – ka ljubavi, udobnosti – ka stvarima koje uglavnom imaju malo, ako ičega, zajedničkog sa bilo kojom verskom teorijom samoodricanja i samopožrtvovanja. U njoj je hemijska delatnost snova nekako suzbijala sve što je vera imala da kaže.

Ona, međutim, nije imala ni Klajdovu snagu niti pak njegovu otpornost. Uglavnom se povodila za opštom strujom, i imala je neodređenu žudnju za lepim haljinama, šeširima, cipelama, trakama, i tome slično, i povrh toga nametnutu versku teoriju ili ideju da ne treba da bude takva. Bile su tu dugačke blistave ulice ujutru, po podne posle škole, i uveče. Pa čar nekih devojaka koje su šetale, ruku pod ruku, šapćući tajne jedna drugoj, ili dečaka, neuglađenih, ali koji su svojom nemirnom smešnom čulnošću otkrivali snagu i smisao one hemije i nagona za sparivanjem koji leži iza svake mladalačke misli i radnje. Pa i u njoj samoj, kad je s vremena na vreme opazala ljubavnike ili lovce na ljubavne razonode koji su dokoličili po uličnim čoškovima ili oko kapija i gledali je čežnjivo i željno, budilo se nešto i nastajala je ustreptalost čula koja su glasno govorila u prilog svih naizgled materijalnih stvari života, a ne za vazdušaste radosti neba.

I ti pogledi prodirali su kroz nju kao nevidljivi zraci, jer je bila mila naoko i svakim časom postajala sve privlačnija. Raspoloženja drugih budila su odgovarajuća raspoloženja u njoj, a na tim uzajamno uskladjivim hemijskim dejstvovanjima zasnovana je sva moralnost ili nemoralnost sveta.

I jednog dana kad se iz škole vraćala kući, jedan mladić, od one naoko dopadljive vrste zvane „lafovi“, stupi u razgovor s njom, poglavito zato što su ga njen pogled i raspoloženje podstakli na to. A malo je šta moglo da je zadrži, jer je ona u suštini bila popustljiva, ako ne i zaljubljiva. Međutim, kod kuće su joj toliko ulivali u glavu da treba da bude skromna, obazriva i čedna, da bar u toj prvoj prilici nije bilo opasnosti od bliskog pada. Ali tom napadu, pošto je jednom izvršen, sledili su drugi, i bili su prihvaćeni ili bar ne brzo izbegnuti, pa su postepeno potkopali zid obazrivosti izgrađen njenim domaćim vaspitanjem. Postala je čutljiva, i svoje je puteve skrivala od roditelja.

Mladići su pokatkad šetali i razgovarali s njom i protiv nje ne volje. Oni su tako uništili njenu preteranu stidljivost, koja je odstranjivala druge, bar za izvesno vreme. Ona je želela i druge kontakte – sanjala je o nekoj blistavoj, veseloj, divnoj ljubavi.

Najzad, posle sporog ali snažnog razvitka raspoloženja i želje u njoj, došao je taj glumac, jedna od onih sujetnih, lepih, životinjskih ličnosti, sav odelo i manir, bez morala (bez ukusa, bez učtivosti, pa čak i bez prave nežnosti), ali neodoljivog magnetizma, i uspeo je u toku jedne kratke nedelje i nekoliko sastanaka da je potpuno zaludi i ulovi u mrežu, tako da je zaista postala njegova; mogao je da radi s njom šta hoće. A stvarno, on jedva da je uopšte i mario za nju. Za njega, praznoglavog mladića, ona je bila samo jedna devojka više – prilično lepa, očigledno čulna i neiskusna, naivka koja se mogla osvojiti sa nekoliko nežnih reči – glumljenjem tobož iskrene ljubavi, pričanjem o mogućnostima šireg, slobodnijeg života, kojim će ona, kao njegova žena, živeti na putovanjima i u drugim velikim gradovima.

Njegove reči, međutim, bile su reči ljubavnika koji će uvek biti veran. Sve što ona ima da učini, objasnio joj je, to je da pođe s njim i postane njegova nevesta, odmah – sad. Odlaganje je izlišno kad se nađu dvoje kao što su oni. Ovde ima neka teškoća oko venčanja, koju on ne može da objasni – odnosi se na prijatelje – ali u Sent Luisu on ima prijatelja propovednika koji će ih venčati. Ona će imati nove i lepše haljine nego što je ikad imala, divne provode, ljubav. Putovaće s njim i videće veliki svet. Nikad više neće morati da se brine ni za šta osim za njega; i dok je sve ovo za nju bilo istina – usmeno jemstvo iskrene ljubavi – za njega je to bio prastari i zgodan metod nagovaranja laskavim rečima, koji je upotrebljavan ranije, i često s uspehom.

I tako je za jednu jedinu sedmicu, u raznim časovima jutra, popodneva i večeri, izvršeno ovo hemijsko omađijavanje.

Vrativši se prilično dockan kući jedne subote uveče, u aprilu, iz šetnje po trgovačkom središtu grada, da bi izbegao redovno subotnje večernje bdenije u misiji, Klajd je zatekao majku i oca zabrinute zbog Estinog odsustva. Ona je, kao i obično, svirala i